

Marginaal: Contractonderzoek doen: een vak apart

Joost Naafs

Aan de universiteiten staan de derde-geldstroomactiviteiten volop in de belangstelling. Het contractonderzoek en contractonderwijs lonken steeds meer of men wordt er steeds meer toe gedwongen. In 1992 leverden deze derde-geldstroomactiviteiten de dertien Nederlandse universiteiten 958 miljoen op, hetgeen overeenkomt met ruim 17% van hun totale inkomsten. Daarbij is de afgelopen jaren duidelijk sprake geweest van een groei: van ruim 12% in 1989 naar bijna 15% in 1990 en ruim 16% in 1991.¹

De ene universiteit is natuurlijk niet de andere; er zijn grote verschillen. De Landbouwniversiteit Wageningen verwierf in 1992 bijna 27% van haar inkomsten uit contractonderwijs en contractonderzoek en staat daarmee 'aan de top', terwijl de Technische Universiteit Delft met ruim 9% op de onderste trede van de top-13 staat en de universiteiten van Amsterdam, Groningen en Leiden (met zo'n 10 à 11%) ook tot de laagst geklasseerden behoren. In absolute zin is het beeld weer anders. De Universiteit van Utrecht wist in 1992 het meeste geld binnen te halen (ruim 168 miljoen), met de Katholieke Universiteit Nijmegen (bijna 126 miljoen) op een tweede plaats. Onderaan staat de Katholieke Universiteit Brabant met 'maar' 25 miljoen.

Het achterhalen en berekenen van deze bedragen heeft de Algemene Rekenkamer de nodige moeite gekost. De gegevens van de universiteiten laten zich namelijk moeilijk vergelijken, omdat een aantal universiteiten de contractactiviteiten niet apart verantwoordt of omdat de definitie van contractactiviteiten in de loop der jaren is gewijzigd. Maar daarmee kunnen de rekenmeesters van het Rijk nog wel leven. Erger is het dat het financieel beheer van derde-geldstroomactiviteiten bij de universiteiten tekortschiet.

Uiteraard hebben de universiteiten gereageerd. Volgens de VSNU (Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten) werd door een meerderheid van de universiteiten wel degelijk aan de door de Rekenkamer gestelde normen voldaan. Maar, zo repliceerde de Rekenkamer, omdat slechts vijf van de dertien universiteiten voldeden aan tenminste driekwart van alle door de Rekenkamer gestelde normen, kon de conclusie gehandhaafd blijven. Het financieel beheer behoeft verbetering.

Natuurlijk kan men zich voorstellen dat tot nu toe bij de universiteiten het accent meer heeft gelegen op het *verwerven* van derde-geldstroomactiviteiten dan op het *beheer* ervan, zoals de verantwoordelijke bewindslieden van Onderwijs en Wetenschappen en van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij in hun reactie op het rapport ook stelden. Maar dat neemt niet weg dat kennelijk de infrastructuur voor dit type activiteiten (voor een groot deel contractonderzoek) en het beheersmanagement tekortschieten.

Wat dat betreft kunnen de universiteiten nog wel wat leren van onderzoeksinstellingen waarbij het doen van contractonderzoek (in die kringen tegenwoordig veelal aangeduid als beleidsonderzoek) de *core business* vormt. De universiteiten kunnen leren waarom en hoe een integrale kostprijs berekend moet worden (er bestaat aan de universiteiten een grote vrijheid om minder dan de integrale kosten in rekening te brengen), hoe een effectief tijdschrijfsysteem kan worden beheerd (geen enkele universiteit beschikte over een systeem van tijdverantwoording ten behoeve van derde-geldstroomactiviteiten) en – last but not least – hoe de inkomsten uit de derde geldstroom kunnen worden verhoogd.

Of moeten en hoeven de universiteiten het juist niet te leren en is het 'schoenmaker blijf bij je leest' beter toepasbaar? Moeten universiteiten en universitaire onderzoekers eigenlijk wel de contract-onderzoeksmarkt op, zonder daartoe voldoende geëquipeerd te zijn? Is het niet beter zich – naast onderwijs – hoofdzakelijk (of uitsluitend) toe te leggen op de eerste- en tweede-geldstroomactiviteiten die nu eenmaal anders van aard zijn dan het contract- of beleidsgericht onderzoek. Eenvoudig gezegd staat bij het zuiver wetenschappelijk onderzoek een wetenschappelijk probleem centraal, waarbij men door middel van onderzoek probeert hypothesen te genereren of te toetsen, een theorie uit te bouwen of te verbeteren, een model te toetsen, etcetera. De *wetenschapsontwikkeling* staat centraal; primaire doel is het verwerven van kennis en het onderzoek is sterk discipline- en interngericht. Het weten en de wetenschappelijke nieuwsgierigheid moeten en mogen prevaleren. Bij meer toegepast of beleidsgericht onderzoek komt uiteraard ook het weten, maar misschien nog wel meer het *willen* naar voren: een opdrachtgever zit met een (beleids)probleem, wil iets weten, iets oplossen (zoekt naar interventiemogelijkheden) of wil de effectiviteit van iets toetsen. Niet zozeer een wetenschappelijk, alswel een maatschappelijk belang of organisatiebelang staat centraal. Wat overigens absoluut niet wil zeggen dat wetenschappelijke kwaliteitsnormen niet zouden gelden. Ook beleidsgericht onderzoek dient wetenschappelijk verantwoord te zijn. In technische zin (de onderzoeksopzet moet adequaat zijn, de methode betrouwbaar en valide, etc.), in meer theoretische zin (de beleidsgerichte onderzoeker moet de stand van zaken met betrekking tot bepaalde theorieën goed kennen; hij moet proberen tot generaliseerbare kennis te komen) en in beleidsinhoudelijke zin (het onderzoeksobject moet samenvallen met het beleidsobject; de onderzoeker moet zich goed verdiepen in de beleidsproblematiek). Het gaat om onderzoek

waarbij de relevantie voor het beleid gevoed of aangevuld kan worden met wetenschappelijke inzichten. Kortom: het onderscheid tussen eerste- en tweede-geldstroomonderzoek enerzijds en derde-geldstroomonderzoek of beleidsgericht onderzoek anderzijds valt beslist niet samen met het verschil tussen wetenschappelijke kwaliteit en maatschappelijke relevantie. Als er al tussen beide soorten onderzoek scherpe grenzen zijn te trekken, dan zijn deze niet zozeer onderzoeksinhoudelijk van aard als veel meer gericht op de (vereiste) kenmerken van de onderzoekers. Zo dient een goede beleidsgerichte onderzoeker niet alleen over vaardigheden te beschikken op het terrein van de methoden en technieken van onderzoek, maar zeker ook over sociale vaardigheden en managementcapaciteiten. Het is niet genoeg dat iemand onderzoek kan uitvoeren met gebruikmaking van diverse onderzoeksopzetten en methoden en technieken; men moet het onderzoek ook nog eens weten uit te voeren binnen de grenzen van tijd en budget, uiteraard met behoud van kwaliteit. Dat vraagt om projectmanagement en beheer. Specifieke vaardigheden zijn vereist: men moet klantgericht denken (oog hebben voor de doelstellingen van de opdrachtgever, kunnen meedenken met een opdrachtgever), een vraag weten te vertalen naar beleidsrelevant onderzoek, een offerte kunnen uitbrengen inclusief een planning van de doorlooptijd, de te besteden dagen, etcetera, kunnen onderhandelen en een conflict (bijvoorbeeld met een begeleidingscommissie) weten te hanteren. Een goede reputatie van een onderzoeksinstituut of onderzoeksgroep is één; minstens zo belangrijk is een goede reputatie van projectleider of onderzoeker.²

Het adequaat uitvoeren van contractonderzoek vereist dus specifieke vaardigheden en extra (en voor een deel andere) kennis dan aan de universiteit wordt bijgebracht. Dat bijbrengen (van onderzoekskennis) gebeurt trouwens in steeds mindere mate. Het leren verrichten van onderzoek is onder druk komen te staan. Onderzoeksvaardigheden die voorheen in de initiële fase van het wetenschappelijk onderwijs werden aangeleerd, moeten tegenwoordig worden 'gecorrigeerd en aangevuld' in de onderzoeksschool, soms in de vorm van een masterclass bedoeld voor studenten die zich als onderzoeker willen profileren.³ Maar omdat het vak van beleidsgerichte onderzoeker (nog) extra vaardigheden vereist, hebben een tweetal aan universiteiten gelieerde onderzoeksinstituten (IVA en ITS) een aanvullende opleiding ontwikkeld en is het jargon verrijkt met BOIO (Beleidsgerichte Onderzoeker in Opleiding). Een echt goede beleidsgerichte onderzoeker weet onderzoekswerkzaamheden te combineren met advieswerk, ontwikkeltaken en begeleidingsvaardigheden. Die onderzoeker is tegenwoordig goud waard. En mede daardoor daagt er een aantrekkelijk perspectief voor de organisatoren van cursussen, seminars en studiedagen over projectmanagement, leiding geven aan projecten, projectmatig werken of hoe het ook maar genoemd wordt in dat circuit. Of gewoon 'het leren beheersen van kwaliteit, tijd en geld in onderzoeksprojecten.' Want daar gaat het om. Ook voor de universiteit. Of vóór de universiteit?

Noten

1. Algemene Rekenkamer, Derde-geldstroomactiviteiten bij universiteiten, 1995.
2. Een en ander komt duidelijk naar voren uit een in 1994 door de voormalige VOI (Vereniging van Onderzoeks Instituten; recent omgedoopt in VBO: Vereniging voor Beleids Onderzoek) gehouden peiling bij 103 opdrachtgevers. Deze werden gevraagd op een lijst met kwaliteitskenmerken van onderzoeksbureaus aan te geven welke kwaliteitseisen bijzonder belangrijk en welke in iets mindere mate van belang zijn.
3. L.F.W. de Klerk, Onderzoek en onderwijs verweven. In: *Universiteit en Hogeschool; tijdschrift voor wetenschappelijk onderwijs* 41 (1994-1995), (3), 91-98.